

ЛІТЕРАТУРА

1. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР, ред. станом на 12.12.2012 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Про оренду державного та комунального майна [Електронний ресурс] : Закон України від 10 квіт. 1992 р. № 2269-ХІІ / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
3. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком / Вітлінський В. В., Верченко П. І. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
4. Ризикологія : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Верченко П. І., Великоіваненко Г. І., Демчик Н. В. [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 176 с.
5. Вовчак О. Д. Страхування : навч. посіб. / Вовчак О. Д. – 3-тє вид., стер. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 480 с.
6. Матвійчук А. В. Аналіз і управління економічним ризиком : навч. посіб. / Матвійчук А. В. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 224 с.
7. Рибак В. В. Управління ресурсами міського господарського комплексу: проблеми і рішення / Рибак В. В., Богачов С. В., Мельникова М. В. // Вісник економічної науки України. – 2004. – № 2. – С. 28–32.

УДК 339.71:004

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ЯК СУЧАСНА ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

І. М. Комарницький, доктор економічних наук; Л. М. Крентовська

Стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій і методів ведення бізнесу формують нові напрями в глобальній системі світової економіки. Сьогодні їх називають «новою економікою» та «інтернет-економікою». Перспективною структурою даного сектора є електронна комерція.

Стан і світові тенденції розвитку мережі Інтернет визначають економічно розвинуті країни [1, с. 34]. У цих країнах ефективно функціонує ринкова економіка, що забезпечує постійне зростання інформаційних потреб і платоспроможного попиту на інформаційні продукти та послуги; існує потужний середній клас, який є основним споживачем інформаційних послуг. Економіка цих країн має у своєму розпорядженні значні вільні ресурси для підтримки процесів інформатизації і розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури; розроблені й успішно втілюються державні стратегії і програми побудови інформаційного суспільства. Тому не можна ігнорувати

або применшувати значення цього відносно нового сектора економіки і у нашій країні.

Питанню автоматизації банківської діяльності в сучасній науковій літературі приділяється багато уваги. Теоретичні аспекти розробки комплексних автоматизованих рішень банківських установ представлені в наукових працях таких учених-економістів, як Е. Чемберс, С. В. Івахненко, В. Я. Савченко, А. С. Кушнарєв, В. О. Шевчук, О. М. Саракман, О. І. Кіреєв та ін. Таким чином, у ході аналізу літературних джерел було виявлено, що більшість праць присвячена розгляду суті та особливостей становлення та розвитку електронної комерції, а менша увага приділяється розгляду розвитку електронної комерції комерційних банків у зарубіжних країнах.

Метою написання статті є розгляд стану та перспектив розвитку електронної комерції зарубіжних країн як новітньої інформаційної технології, яка забезпечує мобільність і швид-

кість здійснення розрахунків у комерційних банках.

Упровадження електронних систем обробки й передачі інформації здобувають універсальний і загальний характер, охопивши всі напрями банківської діяльності. Сучасні інформаційні технології дозволяють координувати діяльність підрозділів банків, розширити міжбанківські зв'язки, діяти на фінансових ринках ряду країн. Нові можливості автоматизації банківських операцій робочих місць фахівців, інформаційних технологій банківських послуг дозволяють комплексно вирішувати проблеми аналізу банківської діяльності, розробки й створення регіональних, міжрегіональних і міжнародних банківських систем [3, с. 39].

Автоматизація інформаційних й інших технологій банку сприяє вирішенню стратегічних завдань. Головними напрямками автоматизації банків є зменшення витрат і збільшення якості обслуговування.

Вирішити аналітичні завдання банківської діяльності можна, визначивши фінансові результати, спрогнозувавши напрями розвитку, оцінивши економічну обґрунтованість і доцільність діяльності кожного банку. У вітчизняній практиці автоматизація аналітичних розрахунків втілюється поки що в окремих програмних продуктах, які ще не отримали широкого розповсюдження.

Фінансова глобалізація, поряд з інтенсивним розвитком інформаційних технологій і стрімким поширенням мережі Інтернет, відкривають нові можливості у діяльності фінансових установ. Високий рівень сервісу та зручності пропонують своїм клієнтам саме ті установи, що займаються електронною комерцією (E-commerce), тобто виробництвом, рекламою, продажем і поширенням товарів з використанням телекомунікаційних мереж (за визначенням СОР). При цьому застосовується інтерактивний режим без використання паперових документів, які замінюються електронними записами, а мережа Інтернет є засобом доставки інформації та здійснення розрахунків. У розвитку сучасних інтернет-технологій, за даними ЮНКТАД, домінує Північна Америка (65,3 % усіх інтернет-адрес), друге

місце посідає Західна Європа (22,4 %), за нею слідує Австралія, Японія та Нова Зеландія (6,4 %). Таким чином, на решту світу припадає менше 6 % інтернет-адрес [2, с. 56]. Проте дослідження свідчать, що майже половина компаній з таких країн як Китай, Мексика, Південна Африка, Колумбія, Йорданія тощо теж активно використовують Інтернет у своїй діяльності. Відтак і наша держава не повинна і не може залишатись осторонь цього процесу.

Проблеми запровадження сучасних інтернет-технологій у банківській системі уже розглядалося у вітчизняній економічній літературі. Деякі автори визначають електронну комерцію як «ведення бізнесу в Інтернеті і за допомогою Інтернету». Інші її розуміють як «комплекс організаційних, технічних і програмних засобів, призначених для створення і розвитку середовища взаємодії суб'єктів комерційної діяльності в мережі Інтернет» [4, с. 17]. Європейським консорціумом РАСЕ (Public Administration and Electronic Commerce in Europe) електронний бізнес визначено як «...більше ніж проста електронна купівля чи продаж товарів, а як бізнес, що залучає використання світових комунікаційних технологій для проведення широкого ряду дій на нижніх і верхніх ланках ланцюга отримання прибутку всередині та за межами організації». Тому більшої уваги, на наш погляд, слід приділяти вивченню світового досвіду у цій сфері, зокрема через призму загальних тенденцій розвитку електронної комерції, та аналізу універсальних закономірностей (як позитивних, так і негативних) запровадження інтернет-технологій і їх специфіки у сфері банківництва.

Загалом визнано, що впровадження сучасних інформаційних технологій якісно пришвидшує отримання необхідної інформації, усуває посередників між виробниками та споживачами, скорочуючи таким чином як шлях до кінцевого використання, так і витрати на нього. Згідно зі звітом E-marketes, он-лайн форма обслуговування є найбільш ефективною при продажу програмного забезпечення, обладнання, книг, квитків, страхових і фінансових послуг.

Найбільший ринок електронної комерції характерний для Німеччини (30 %), Вели-

кобританії та Франції (9 і 23 % відповідно) [5, с. 17]. Проте існує точка зору, що в цілому поки що міжкорпоративна торгівля не готова до повноцінного використання електронної комерції і використовує інноваційні технології як допоміжні, часто використовуючи Інтернет тільки як електронну пошту [6, с. 64].

Особливого значення електронна комерція набуває у забезпеченні транскордонних потоків товарів і грошей. Завдяки її використанню витрати в зовнішній торгівлі, що становлять при традиційному паперовому товарообігу близько 10 % кінцевої вартості товару, можуть бути скорочені майже на чверть [7, с. 176]. Це зумовлює активне використання експортерами та імпортерами електронних засобів для здійснення комерційних операцій.

Перевагою електронної форми розрахунків є можливість миттєвого здійснення платежу при перевірці платоспроможності платника. При цьому у більшості систем, через які здійснюється електронна комерція, переважає кліринг усіх платежів у єдиному розрахунковому банку.

Упровадження новітніх технологій якісно змінило конкурентне середовище і в банківській сфері. Здійснення платіжних і розрахункових операцій стало легкодоступним небанківським інститутам: супермаркетам, телеко-мунікаційним компаніям, іншим високотехнологічним структурам, що легко пристосовуються до нових умов і через Інтернет мають змогу обслуговувати широке коло клієнтів. Якщо банки не встигають за процесом удосконалення технологій і впровадження нових інструментів, то швидко втрачають численну клієнтуру. Прикладом може бути компанія «Cybes Cash», що перехопила більше мільйона клієнтів через відсутність відповідних банківських фінансових продуктів для віртуального ринку [9, с. 42].

Істотне посилення конкуренції на ринку фінансових послуг за рахунок зміцнення позицій небанківських інститутів зумовлює подальшу диверсифікацію діяльності комерційних банків. Дослідження ринку банківських послуг показують, що кількість їх видів на сьогодні досягла трьох десятків. При цьому постає проблема високої вартості багатьох ви-

дів послуг, оскільки ними користується невелика частка клієнтів. Загострюється питання ефективної системи доставки послуг, зниження ціни на них за рахунок прямої доставки без посередництва.

З цією метою все більше використовується досвід прямого обслуговування при застосуванні новітніх технологій, перш за все Інтернету. Найвищими темпами ринок прямих банківських послуг зростає в Іспанії, Італії, Німеччині, Франції і Великобританії. Водночас найвищого рівня розвитку ринку прямого банківського обслуговування досягли в Бельгії, Нідерландах, Швеції, Данії та Норвегії.

Прикладом інтенсивного розвитку прямого банківського обслуговування може бути досвід французьких банків, де ним користується майже чверть усіх клієнтів. У свою чергу, 24 % з них обслуговуються телефоном. Широко застосовується також обслуговування в межах загальнонаціональної інформаційної системи Minitel. При цьому найширші можливості відкриваються за умови об'єднання обслуговування телефоном з використанням Інтернету.

Ще вищого розвитку досяг ринок прямих банківських послуг у Великобританії, де його частка сягає 30 %.

У Німеччині кількість клієнтів прямого банківського обслуговування збільшилась до 22 млн чоловік, а обсяг інвестицій у комерційний сегмент є найбільшим у Європі і перевищує 1 млрд дол.

Однак значні витрати на впровадження нових технологій негативно впливають на рівень прибутковості банківської діяльності та викликають ускладнення конкуренції з іншими активними учасниками ринку банківського обслуговування, зокрема супермаркетами. Потужні торговельні мережі мають перевагу над банками, оскільки надають послуги клієнтам безпосередньо в магазинах і не потребують видатків на створення спеціальних робочих місць, економлячи при цьому час клієнтів. Зокрема, у Великобританії з особливо великим розмахом в цьому плані працюють компанії «Tesco» та «Sainsbury».

Поряд із супермаркетами на ринок банківських послуг проникають ТНК, що в процесі диверсифікації своєї діяльності долають

бар'єри банківської конкуренції. Серед них Ford, General Motors, Volvo, General Electric, AT&T, IBM, Merrill Lynch, Marks & Spenser тощо.

Щоб зберегти конкурентні позиції, комерційні банки повинні все активніше використовувати віртуальні зв'язки з клієнтами.

Виникнення новітніх технологій передачі інформації через мережу Інтернет (HBCI, SSI, SET та інших) створює можливість здійснення електронних розрахунків (банківських транзакцій) без обмежень у часі та просторі.

Е-банкінг включає інформаційне обслуговування в режимі реального часу, емісію цифрових грошей, електронні платежі та розрахунки, депозитно-позикові, валютні та інвестиційні операції, що здійснюються за допомогою електронних засобів. Він з'явився на початку 80-х рр. і здійснюється в закритих електронних мережах за допомогою застосування спеціальних комп'ютерних програм.

З середини 90-х рр. банки почали через Інтернет надавати послуги клієнтам-власникам персональних комп'ютерів що мають Web-доступ (вихід на відкриту глобальну мережу). Широкі перспективи он-лайн обслуговування клієнтів відкриваються з переходом від WAP-стандарту до UTMS-стандарту, що передбачає кардинальне прискорення передачі інформації.

За оцінками ЮНКТАД, майже 2/3 електронної комерції у Великобританії працює на фінансові послуги [11, с. 275]. У режимі он-лайн працює понад половина клієнтів шведських і фінських банків, до 15 млн американців [7, с. 52]. У Північній Америці банківські інтернет-послуги все активніше використовуються для переказів, доручень, отримання іноземного кредиту. При цьому підвищується ефективність банківських розрахункових операцій, оскільки істотно скорочуються витрати часу та зусиль на відкриття рахунку, доступ до нього, отримання інформації про його стан і здійснення розрахунків.

Найбільшого поширення банківські інтернет-технології набули з середини 1990-х рр. у скандинавських країнах. Так, інтернет-послугами користується понад чверть клієнтів майже всіх шведських і фінських банків. Ліде-

ром є шведський «Se-Banken» і шведсько-фінський «Merita-Norbanken».

У США одним із піонерів застосування інтернет-банкінгу став «Citibank», що відіграє провідну роль серед найпотужніших банків світу (активи банку наближаються до 750 млрд дол.). Завдяки використанню спеціального Web-сайта користувачі можуть здійснювати широкий набір операцій, включаючи відкриття нових рахунків, обслуговування позичок, отримання інформації щодо динаміки валютних курсів тощо. На сьогодні інтернет-послуги надають практично всі 50 американських банків, що входять до групи найкрупніших (зокрема Bank One, First Union, Welis Fargo).

При цьому такі банки, як «Security First Netbook Bank» (SFNB), здійснюють розрахункові операції винятково через Інтернет, не маючи фізичних представництв. Обслуговування ведеться через Web-форми, за допомогою яких відкриваються і закриваються розрахункові, ощадні, термінові та карткові рахунки, надаються і обслуговуються позички.

На європейському банківському ринку інтернет-банкінг започаткувала 1996 р. Дрезденська банківська група через дочірню структуру «Advance Bank». Загалом на початок XXI ст., за даними аналітиків компанії «Fitch IBCA», електронними банківськими послугами користувався кожний десятий клієнт найпотужніших європейських банків.

Розглянемо економічні та функціональні наслідки запровадження і поширення інтернет-банкінгу.

Так, витрати на взаємодію через галузеві, корпоративні та географічні перешкоди в банківській сфері сягають 60–70 % бюджету [8, с. 5]. Застосування інформаційних і комунікаційних технологій дає змогу істотно знизити ці витрати. Так, за висновками американських фахівців, при обслуговуванні через Інтернет звичайна банківська транзакція коштує 1,07 дол., а в он-лайн режимі – усього 1 цент. Розміри накладних видатків в інтернет-банках у 2–3 рази нижчі, ніж у звичайних банках, а оброблення Web-транзакцій є в 5-1G разів дешевшою, ніж у разі використання традиційних каналів [9, с. 42]. Внаслідок цього знижується плата за обслуговування клієнтів,

тоді як у банку є можливість встановити вищі відсотки за депозитами.

Розповсюдження Web-послуг на крупних корпоративних клієнтів вимагає від комерційних банків узгодження програмного забезпечення та операційних систем для різних операцій (переказу грошей через автоматизовану клірингову систему, міжнародних розрахунків, торгівлі акціями тощо).

Відкритий економістами в кінці 1990-х рр. «парадокс продуктивності», суть якого проявляється в тому, що в разі збільшення застосування інтернет-технологій продуктивність праці знижується, справджується і в банківській сфері. Зокрема, дослідження американських економістів засвідчили, що в 1990 рр. інтенсивність інвестицій у новітні технології в банківській сфері зростала в середньому за рік на 11,5 %, а продуктивність праці – тільки на 5,6 % [10, с. 245].

Тому електронні банківські послуги і в подальшому будуть становити тільки певну частку банківського бізнесу. На думку фахівця з даного питання Р.О. Інджаняна, бурхливий розвиток електронної комерції у сфері фінансових послуг навряд чи викличе різке згортання традиційних банківських відділень. Скорочення їх буде відбуватись поступово у разі модифікації їх функцій – в напрямі комбінованого надання банківських послуг як через Інтернет, так і через місцеві банківські відділення [11, с. 63].

Перспектива збереження традиційних банківських філій зумовлена і тим, що іпотечне кредитування, довірче управління портфелем цінних паперів і ряд інших операцій вимагає індивідуального підходу, тому не піддається стандартизації, отже, його недоцільно переводити на електронне обслуговування.

На сьогодні більшість банків виконують роль інтегрованої моделі, що поєднує традиційне та он-лайн обслуговування (за принципом *clicks-and-bricks*, тобто поєднання «клацання мишкою» в значенні інтернет-технологій і «цеглини» в значенні традиційної економіки).

З розвитком Інтернету з'явилися і цілком он-лайн банки, які створили сувору конкуренцію традиційним банкам завдяки кар-

динальному зниженню вартості банківських послуг через відсутність потреби в утриманні фізичних відділень і персоналу.

Посилення конкуренції спонукало традиційні потужні банки до кооперування та зміцнення зв'язків з технологічними ТНК (Microsoft, SUN та подібними до них) з метою створення сучасних електронних систем, пред'явлення рахунків до оплати (EBR – *electronic bill presentment*), платежів за закупками онлайн (OP – *online procurement*), платежів з використанням смарт-карти (*smart cards*). Наприклад, Bank One, Bank of America, НВС почали активно впроваджувати адаптовані до Інтернету електронні платежі, використовуючи відповідні технології [11, с. 165].

Використання інтернет-банкінгу сприяє посиленню фінансової глобалізації як у процесі діяльності традиційних банків, що використовують інтернет-технології як складову своєї діяльності, так і банків, що працюють суто у віртуальному просторі, без паперових носіїв інформації.

Запровадження інтернет-технологій у банківській діяльності призвело до значних змін у банківстві, посиленні фінансової глобалізації, зменшенні трансакційних витрат, проте на даний час не може вважатись повним заміником традиційних банківських відділень. Тому у подальших дослідженнях заслуговує на увагу низка економічних проблем, зокрема оптимізація впровадження банківських інтернет-технологій в Україні, та в більш глобальній постановці, проблема парадоксу продуктивності, оптимізація співвідношення традиційних і сучасних електронних банківських технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аузан В. Новая экономика / В. Аузан, М. Шпанте // Эксперт-Интернет. – 2000. – № 1. – С. 23–26.
2. Вересюк А. Банкиры испытывают новый способ электронных платежей / А. Вересюк // Банковская практика за рубежом. – 2001. – № 2. – С. 56–59.
3. Грачева М. Электронные банковские услуги: особенности управления рисками /

- М. Грачева // Международная экономика и международные отношения. – 2002. – № 11. – С. 39–40.
4. Жучкова И. Электронная подпись в Украине: первые шаги / И. Жучкова, А. Коноплева // Экономика. Финансы. Право. – 2004. – № 1. – С. 17–20.
 5. Зуев А. Онлайн-сообщества в «новой экономике» / А. Зуев, Л. Мясникова // Международная экономика и международные отношения. – 2002. – № 11. – С. 15–22.
 6. Инджанян Р. О. Мировые традиции развития электронной коммерции в сфере банковских услуг / Р. О. Инджанян // Деньги и кредит. – 2001. – № 1. – С. 63–65.
 7. Коваленко О. Мережева економіка: нові пра-вила. Тенденції розвитку Е-бізнесу в Європі взагалі й в Україні зокрема / О. Коваленко // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2002. – № 8–2. – С. 175–178.
 8. Кравець В. Інтернет-комерція в Україні / В. Кравець // Вісник НБУ. – 2002. – № 3. – С. 9–12.
 9. Меджибовська Н. Банківські послуги та Інтернет / Н. Меджибовська // Банківська справа. – 2001. – № 5. – С. 42–46.
 10. Макарова М. В. Електронна комерція : посібник / М. В. Макарова. – К. : Академія, 2002. – 345 с.
 11. Хартман А. Стратегія успіха в інтернет-економіці / А. Хартман, Д. Сифонус, Д. Коэдор. – М. : Лори, 2001. – 376 с.

УДК 336.012.23

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

И. Н. Гончаров, кандидат экономических наук

Заявленная Президентом амбициозная цель – вхождение Украины в «двадцатку» ведущих держав мира до 2020 г – [1] может быть достигнута, по мнению автора, только при условии создания в стране модели инновационной экономики.

Масштабность этой проблемы подчеркивает последствия глобального финансового кризиса. Мировой финансовый кризис, как рентген, просветил экономику Украины, обнажив не только и не столько ее финансовую несостоятельность, сколько системную, структурную болезнь. Ее симптом – гипертрофированная структура затрат на производство продукции и услуг, устаревшая технологическая основа, потеря конкурентоспособности на мировых рынках.

Экономические проблемы Украины нарастают с каждым днем, и это будет продолжаться и дальше, если национальная инновационная система не станет адекватна требованиям времени. Если не остановить процесс деградации, украинская экономика окончательно

сползет на обочину мировой экономики. Возникает прямая угроза превращения страны в потребительский и сырьевой придаток развитых стран.

Анализ статистических данных и публикаций по данным проблемам показал, что износ основных производственных фондов в большинстве отраслей достиг 80–90 %, а средний возраст основного капитала составляет приблизительно 55 лет, тогда как в развитых странах он составляет 5–7 лет.

Этот же анализ показал, что в промышленности Украины доминируют третий и четвертый технологические уклады. Их доля в промышленном производстве составляет 95 %, а доля пятого и шестого технологических укладов не превышает 5 %.

В таких условиях продолжение инвестирования традиционных для Украины отраслей становится более рискованным, чем инвестирование в нововведения. И наоборот, инвестиции в основные направления развития нового технологического уклада способны вывести